

השפה הספרותית ח

חזרה

מעגל ראשון – השיגעון

המהלך שלנו בנוי בשלושה מעגלים, הנושא במעגל הראשון הוא 'אורות שאין להם כלים'.
 הציר המרכזי במעגל הזה הוא המזמור 'לדוד בשנותו את טעמו לפני אבימלך'. מדובר שם
 על השירה על השיגעון.

השיגעון קשור לאורות שאין להם כלים. אורות שאין להם כלים הם שוברים את האדם,
 מכיוון שהוא לא מצליח להתמודד איתם, לא רוחנית ולא נפשית, ממילא הכל נשבר ונהרס.
 הדברים מגיעים עד כדי כך ש'פני ה' בעושי רע להכרית מארץ זכרם'.

אבל אז מגיע כוח חדש שיכול להציל את המצב, 'הצעקה'. הצעקה מגיעה כאשר המציאות
 נשברת ונהרסת וקשה לאדם ואז הוא מתחיל לצעוק. הצעקה באה מהמעמקים.¹

אורות שאין להם כלים קשורים למושג 'מיתת המלכים'.² זה קורה כאשר האמת מופיעה,
 ואז הכל נשבר, יש שיגעון, טירוף דעת, הרס רוחני. ובדרך כלל אנשים מתים מהאורות
 האלו, אבל דוד אומר, שהוא יודע איך להתמודד עם זה. הוא אומר על עצמו שכל עצמותיו
 לא נשברו, 'שומר כל עצמותיו אחת מהנה לא נשברה'. זה גם הנושא שלנו, איך מתמודדים
 עם האורות של השיגעון?

דוד קשור למלך המשיח, אז אפשר להגיד שזו סוגיה שקשורה לעתיד לבוא, לתקופה
 שלנו. לכן השאלה איך מתמודדים קשה שבעתיים, בייחוד מפני שמדובר על משהו
 עתידני, שאולי היום הוא כבר נמצא.

דברנו גם על התנועה מאפס ליש, הרב קורא לה הויות.³ התנועה מאפס ליש היא מוחקת
 הכל, אפילו את שמותיו של הקב"ה, לכן היא יכולה להראות כמו כפירה.

כדי להבין מהם אורות שאין להם כלים שיוצרים שיגעון, אמרנו שהנושא הזה קשור לנושא
 אחר והוא המחלוקת מהו האור הממלא. המחלוקת היא בין החסידות, בעיקר ר' נחמן
 וחב"ד, לבין בית המדרש של הגר"א, כמו שמופיע אצל ר' חיים מוולוז'ין.

¹ אורות, ישראל ותחייתו, פרק לב.

² שבעת מלכי אדום שמלכו בארץ לפני מלך ישראל (בראשית, פרק לו, לא). זהו מושג שקשור
 לשבירה של עולם התווה. זה גם קשור ללאה שהייתה צריכה ליפול בחלקו של עשיו, ולמחלוקת בין
 השבטים.

³ אגרות ראיה א, עמ' נא, (אגרת מד).

על פניו, האור הממלא הוא זה שיוצר את הבעיה שתיארנו, הוא זה שיוצר את השבר, את השיגעון, את טירוף הדעת. זה קשור גם למושג 'אין עוד מלבדו', כיוון שאם הוא הדבר היחיד שנמצא, הוא יוצר טירוף ושיגעון.

מעגל שני – האור הממלא

העני

המעגל השני הוא התנועה של האדם שהולך ומתקרב לקב"ה. ישנן שתי תנועות כאשר אדם רוצה לפגוש את הקב"ה. האדם הוא עני, והקב"ה הוא בעל הבית, אפשרות תנועה אחת היא שבעל הבית יוצא החוצה אל העני, ואפשרות שניה שהעני נכנס פנימה אל בעל הבית.⁴

לפי איך שהסברנו יצא, שהתפיסה של החסידות שייכת יותר לחוויות של היהודי הגלותי. הבאנו לזה דוגמאות שכל מיני סופרים, שמתארים את החוויה של האובדן, הבדידות והזרות. האדם שמרגיש את האובדן, הבדידות והניכור שיש במציאות הוא העני, ועכשיו הוא רוצה לפגוש את האמת, את בעל הבית.

איך נראה האור הממלא אצל אותו יהודי שחווה את חווית הגלות? האור הממלא שלו הוא מה שהוא מבין, מה שהכלים שלו יכולים להכיל מתוך הגודל האלוהי.

הבאנו לזה דוגמא מהסיפור של מולייר על הקבצן. הוא מתאר חבורה של קבצנים, שכל אחד מעלה משאלה שהיה רוצה לבקש לעצמו. מכל הקבצנים שהיו שם, היה קבצן אחד רציני, שהדבר שהוא מבקש לעצמו, הוא להיות מלך ולאבד את המלוכה ולהישאר בכותנת לבד. הסיפור הזה חריף, מכיוון שזה העולם של העני ששב בתשובה ומגיע לבעל הבית. הוא בעצם מבין שכל העולם הפנימי שהיה לו, כל מה שנקרא האור הממלא שהתודעות שלו היו מסוגלות להשיג, כל העולם הפנימי הזה הוא חסר משמעות וחסר ערך – לכן הוא רוצה כותונת, זה הכל. הוא לא רוצה להיות מלך – מלך של אשליה, מלך של אחיזת עיניים, להיות עסוק בתובנות קטנות ונמוכות. יש לו את האמת האלוקית שהיא אין סופית. לכן הוא מעדיף להפסיד את המלוכה, להיות בכותונת פשוטה, ולדבר ולשוחח, זה הכל. זוהי הדמות של העני – הקבצן הזה.

⁴ משנה ראשונה במסכת שבת.

העני חי בתוך עולם של אור ממלא, של מה שהוא יכול להשיג ולהבין, והוא מגיע למסקנה שהוא לא מסוגל להבין. זו המסקנה של הפרדוקסים והכשלונות של המחשבה של התודעה האנושית. המסקנה היא שבעצם הכל אחיזת עיניים.

בברסלב הביטוי לזה הוא 'תכלית הידיעה שלא נדע'. בחב"ד אפילו התורה היא רק 'נובלות חכמה',⁵ מכיוון שהיא שייכת לאור הממלא. אור הממלא הוא עץ הדעת טוב ורע, זה ערוב של טוב ורע שבו אנחנו נמצאים. בהתחלה אדם יכול לדמיין שהוא מתמודד עם הבעיות, מברר ובונה דברים, עד שהוא מגיע למסקנה שבעצם כל העץ הזה הוא טעות אחת גדולה,⁶ ואז צריך לקטול את הנחש. הרב אומר שזו השיטה שגמר המלאכה הוא מלאכה.⁷ כלומר, אדם נמצא בתוך עולם של מלאכה, הוא משתמש בעולם הזה ופועל בתוכו, ואז הוא מגיע למסקנה שכל המלאכה הזו היא אשליה.

ר' נחמן⁸ מתאר את הצעקות שיש כאשר מגיעים לכיסא: 'לא צריך לא את המועדים שלכם ולא את הקורבנות שלכם', 'למה אתם שופטים את העולם?'. כל זה בגלל שבמקום להגיד 'חטאתי' אתם אומרים 'אתה חטאת'. זה נקרא עץ הדעת טוב ורע, אדם אוהב את עצמו, לכן כל העץ הזה הוא שלילי.

לפי השיטה הזו, השיגעון הוא כשאדם מבין שהנורמאלי הוא טעות, שלהיות אדם נורמאלי פירושו להיות אדם טועה. וכל זה בא מכיוון שהמציאות היא מנגד, מכיוון שיש זרות, שאדם לא מכיר את עצמו.

חכמי המחקר

יצא לנו חידוש בהקשר הזה, שהשיטה שהרב קורא לה חכמי המחקר,⁹ שהיא בעצם ההסבר של בעל הבית שיוצא לעני. אלו האנשים שיש להם את העולם הפנימי הזה, האור הממלא כפי שתיארנו, והם מטפסים אותו ועולים, עד שהם מגיעים למסקנה שבעצם 'אין עוד מלבדו', ובעצם כל התודעות של האדם הם דמיון.

⁵ דרך מצוותיך, מצוות משא אהרון בכתף, עמ' מא.

⁶ בכתר שם טוב, מתואר התהליך הזה, שבהתחלה, כל עוד האדם בתהליך של היציאה מהטומאה, הוא צריך להפרות את הדעת. אבל אחר כך כאשר הוא כבר טהור, הדעת מטמאת אותו. (כתר שם טוב, פסקה שצ"ג).

⁷ עיין בעין איה שבת, פרק רביעי, ח. זה בשונה מהשיטה שאומרת שגמר מלאכה איננו מלאכה. כלומר, גמר המלאכה [שהוא האור הממלא] איננו חלק ממכלול התודעות של האדם, אלא נוכחות אלוקית.

⁸ 'חזיון הכיסא', כל סיפורי רבי נחמן, מהדורת צבי מרק, עמ' 265.

⁹ עין איה שבת, פרק שני, ה; אגרות ראייה ג, עמ' סג, אג' תשצג.

השיטה הזו תופסת שצמצום האור הוא לא כפשוטו. כלומר, הקב"ה לא השאיר מקום פנוי, בוודאי שהוא ממלא את הכל, אבל אנחנו לא פוגשים אותו. המקום היחיד שאנחנו כן נפגוש אותו הוא במצווה. ההסבר הזה הוא מאוד קשה, מכיוון שהקב"ה בעצם לא מגלה לנו את האורות שלו. והענייננו שאר ענייני, הוא יודע שהוא עניי, והוא מוכן לקבל את מה שבעל הבית הולך להגיד לו. זה נקרא אצלם מלכות ה'. במילים שלי, מלכות ה' היא איפה שנגמר העולם האינטימי של הקב"ה, ועכשיו הוא יושב על כיסא ומצווה לאנשים.¹⁰

כאשר אדם חווה את המקום הזה, כשהוא מגיע למסקנה שבעצם כל העולם הפנימי הוא טעות, אז הוא עושה את רצון ה' וממלא את המצוות שלו. המצווה במונח הדומם שלה, יוצרת את המפגש עם האור הסובב. לכן כשאדם אוכל מצות, יושב בסוכה, כותב פרשיה על הקלף בדיו ומגלגל ושם על הדלת, או על היד ועל הראש, בזה הוא פוגש את האור הסובב, מכיוון שרק הדומם יכול להשיג את האור הסובב. רק בציווי, במצווה, בלהיות שליח של הרבי, שם אדם פוגש אותו.

חכמי הרגש

לפי ההסבר של ר' חיים מוולוז'ין האור הממלא הוא הקב"ה עצמו. הוא זה שממלא את העולמות. גם בהסבר הזה יש אורות שאין להם כלים, מכיוון שכשהקב"ה ממלא את המציאות, אף כלי לא יכול להכיל את זה.

לא סתם החסידות אמרה שזה אור סובב, בגלל שתמיד הקב"ה יהיה מעבר לכל כלי.¹¹

אז יש כאן אורות שאין להם כלים, אבל אלו לא האורות הקודמים שבעצם היו התודעה של האדם, שהתבררה כטעות, ואז אדם נעשה משוגע, בגלל שבעצם הנורמאלי הוא לא נכון, הוא אחיזת עיניים. אלא שהאדם נעשה משוגע, כיוון שהוא פוגש משהו שאין לו כלי להכיל אותו, והוא ממלא אותו ונוכח בתוכו.

השיטה של ר' חיים יותר דומה לחכמי הרגש. אצל חכמי הרגש, הנקודה הרגשית לא מגיעה בסוף, לאחר שאדם מיואש לגמרי מהשכל ואז נשאר לו איזו נקודה רגשית בתור אמנות. חכמי הרגש מתחילים מהרגש, מהאמנות, יש אצלם נבונות (מלשון הבנה) של רגשי הנפש. כלומר יש משהו שהוא קודם לכל תהליך תבוני.¹²

¹⁰ ליקוטי תורה ויקרא, הוספות, דף נג, (אות ד).

¹¹ הזכרנו את הביטוי של הרב 'אורותו של הקב"ה שאף עולם לא יכול להכיל'. ע"ר א, עמ' קנט 'יחיד גאה'.

¹² עיין באורות הקודש א, עמ' קפ, 'צמיחת המחשבות'.

האמונה היא שמעית, אדם מקשיב למשהו שקיים ונוכח, שהוא עולם רגשי ולא עולם שכלי. הוא נמצא באדם בלי שהאדם מבין אותו וכלי שהוא יודע להסביר אותו, וגם בלי שהוא יודע לבנות לו כלים. האדם פשוט נכנס לתוך המרחב הרגשי הזה – זה האופן בו חכמי הרגש עובדים.

אצל חכמי הרגש העני נכנס לתוך העולם של בעל הבית. זו נקודה מאוד מהותית, מכיוון שהעולם של בעל הבית שונה לגמרי מהעולם של העני. בעולם של בעל הבית, התורה לא עסוקה בהתמודדות עם המודרנה או הפוסטמודרנה, וגם לא בחוויות ובמחשבות של איפה שהאדם נמצא. בעולם של בעל הבית דברים עובדים אחרת, אדם נמצא בהיכלו של מלך, כאן הדברים אינם קשורים למה שהיה, אלא למה שהווה ולמה שיהיה.

הדבר הזה שקודם לכל תהליך, קשור ליציאת מצרים, ל'הניסה אלוהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי'¹³, להזכרת יציאת מצרים בלילות.¹⁴ הכל מתחיל מבפנים, ממילא גם התהליך ההיסטורי נראה אחרת לגמרי. לכן גם כאשר יש תהליך של חוסר אונים ותהליך של חזרה בתשובה, הוא מתחיל בפנים, בשכינה ששורה בעם ישראל, בסגולת ישראל. במובן הזה הרב הולך בשיטה של ריה"ל והמהר"ל. ישראל גם שחטא, ישראל הוא,¹⁵ הנחה זו היא הבסיס לכל המבט. קודם כל יש הקשבה, רק אחר כך אדם יכול לחשוב.

בעולם הרציונאלי, הרגש הוא המסקנה של כל התהליך. התהליך האנושי מתחיל בתנועה אלילית, כאשר מתייאשים ממנה באה התנועה הדתית, אחר כך באה תנועה מודרנית ופוסט מודרנית, והמסקנה של כל השבר והייאוש הזה הוא הרגש. כך זה גם בעולם של חכמי המחקר, הם עסוקים במחשבה האנושית: אז פעם חשבו אלילות, אחר כך חשבו דתיות, אחר כך מודרניות ועכשיו פוסט מודרניות. אבל בעולם של חכמי הרגש, הרגש הוא ההתחלה של התהליך, מכיוון שאדם נמצא במקום אחר לגמרי, בהיכלו של מלך, 'אשר בחר בנו מכל העמים', לכן התודעה האנושית איננה חלק מהמקום הזה.

בתהליך של חכמי הרגש, קודם כל נכנסים, אדם מרגיש שהוא עני, אז הוא נכנס לתוך היכלו של הקב"ה, ושם הכל בנוי אחרת. כשאדם נכנס לתוך היכלו של מלך, אין לו את תחושת האובדן, מכיוון שהקב"ה לא הלך לאיבוד ביחס לעצמו, הוא נמצא. נכון, אדם יכול לחוות קשיים גדולים מאוד, אבל ההווה הישראלית, החיים הישראליים, הם מלכותו של הקב"ה, שם אין אובדן. לכן צריך להבין את הקשיים אחרת.

¹³ אורות ישראל, פרק ח, א. עיין גם בעקבי הצאן, 'עבודת אלוהים', עמ' קמז-קנא.

¹⁴ עיין בעולת ראייה ב, עמ' רסט-רעג.

¹⁵ מהר"ל, נצח ישראל, פרק יא.

אם נשאל, מה קורה כשאדם נמצא בתנועה של חזרה בתשובה, של שיבה אל הקב"ה, והוא פוגש את הממלא עולמים? לפי השיטה הרציונאלית, בסוף התהליך, כשאדם פוגש את הממלא עולמים, כל הכלים שלו נשברים כיוון שהוא מבין שמה שהוא הבין איננו נכון במהותו. אז עכשיו הוא צריך לבטל את כל התהליך. אבל לפי השיטה הרגשית, כשאדם פוגש את הממלא עולמים והוא נמצא במצב של אין עוד מלבדו, שבאמת הקב"ה ממלא את העולמים, והוא ממלא גם אותו. אז מה שממלא אותו הוא לא טעות, והוא לא צריך להבטל בפני הסובב. זה מבט שונה לגמרי, והוא משנה את כל התמונה.¹⁶

מעגל שלישי – השפה

רוממנו מכל לשון

בשביל להבין מהי הנקודה הרגשית שממנה הכל מתחיל, הבאנו מקור בקבצים שמדבר על 'רוממנו מכל לשון'.¹⁷ הרב מסביר שם שיש שלוש רמות של שפה. הרמה הראשונה היא שפה אבולוציונית, היא השפה של אומות העולם, שפה שעוברת עידונים וסובלימציות, והיא יוצרת את הספרות האנושית.

הרמה השנייה, היא לשון הקודש, היא לא עברה סובלימציות, והיא השפה שאיתה הקב"ה ברא את העולם. זו הספרות שר' נחמן מתאר בליקוטי מוהר"ן.¹⁸ לפי ההסבר שלו, רוממנו מכל לשון, הכוונה ללשון הקודש, שהיא מעל כל השפות האנושיות.

הרמה השלישית אומרת שרוממנו מכל לשון, הכוונה אפילו מעל לשון הקודש. כלומר אנחנו חיים מעבר לשפה.

מה הכוונה סובלימציה? אם ניקח למשל את המושג 'אהבה'. אתם יודעים איפה רואים אהבה, בדיר, באורווה, בני אדם עידנו את זה עד שבסוף יש לנו רומנטיקה. אבל הריח נשאר. זה הכוונה סובלימציה. אותו הדבר עם השפה האנושית, השפה האנושית היא האור שממלא אותנו, על זה אומר ר' נחמן, שגם כשנעדר אותה בסוף נגיע למקום של החלל הפנוי. חייבים להבין שזה מסריח, שיש פה דבר רע. לכן ר' נחמן קטל את היצרים שלו, קטל את הנחש, והוא לא הבין את התנאים והאמוראים שיש להם יצרים.¹⁹

¹⁶ עיין באגרות א, עמ' קלה, אג' קי.

¹⁷ שמונה קבצים, קובץ ב, שכ.

¹⁸ ליקוטי מוהר"ן, יט, ג.

¹⁹ חיי מוהר"ן, אות רלג.

לפי אותה שיטה, השפה הישראלית היא השפה שאיתה הקב"ה ברא את העולם, היא נמצאת מעבר אלינו. אנחנו נרמזים אליה ונפתחים אליה, אבל היא מעבר אלינו. זו המלכות של הקב"ה, הכיסא שהוא רחוק ממנו. בגלל הריחוק הזה אדם חווה את הבדידות ואת החולשה.

השפה הזו היא שפת הקודש, שפה של בית כנסת ושל פיוט. כשיהודי רוצה לדבר כלכלה, הוא ידבר את שפת המקום, אנגלית, צרפתית, ערבית, יפנית, בגלל שזו השפה ששייכת לכלכלה. אותו הדבר אם אדם רוצה לדבר על חיים מדיניים, הוא לא ידבר בעברית, כיוון, שעברית היא שפת קודש, שפה של תפילה ושל פיוט, רק בבית הכנסת מדברים אותה. שפת הקודש חשה כמה שהעולם הזה מכוער, כמה שהאדם מחפש משהו אחר.

לעומת זאת אצל הרב השפה היא עברית, כפשוטו. זו שפה של עם, שפה שבאה לתאר כלכלה, חברה, טבע, חיים טבעיים – זו שפת הקודש. הקודש הוא לא בפיוט ולא בבית הכנסת. קודש הוא כשהבשר קדוש, כשהטבע קדוש.

סיכום ביניים

נסכם בקצרה: המעגל הראשון הוא שיש לנו אורות בלי כלים, שיגעון. המעגל השני הוא השאלה איך הקב"ה ממלא את העולמות. אפשרות אחת, שהאור הממלא הוא מה שהתודעות שלנו מבינות, ואז אדם מגיע לשלב, שבו הוא כבר לא מאמין יותר לכלי הזה, בגלל שהוא תמיד יביא אותו לפרדוקס ולסתירות. לפי ההסבר הזה 'אין עוד מלבדו' בא לשלול את האדם. לפי האפשרות השנייה, 'אין עוד מלבדו' הכוונה שרק הקב"ה נמצא והוא ממלא את העולמות כולם.

לפי המחשבה הרציונאלית, כאשר יש אורות בלי כלים, המשמעות היא שאנחנו נמצאים בעולם של פרדוקס ואנחנו חייבים לעבור אל משהו אחר, אל אמונה ורגש. זוהי מין בריחה אל פלנטה אחרת, שתציל אותי. אבל לפי המחשבה שבנויה על הרגש, המסע התבוני שלנו, לא מתחיל בשכל, כלומר באיזשהו רציונל שהולך ומתפתח, אלא הוא מתחיל בהשראת השכינה שהקב"ה השרה בעם ישראל. לכן אין את הבעיה הפרדוקסלית, ואדם יכול לפגוש את הקב"ה עצמו כממלא עולמות. אין עוד מלבדו פירושו, שהקב"ה נמצא פה.

הרב לא נבהל מהבעיה הפרדוקסלית. כאשר הקב"ה בעצמו מופיע, אלו אורות בלי כלים, בגלל שאין כלים להשיג את ההויות האלוהית, ובכל זאת זה ממלא אותי. עכשיו נשאר השאלה, איך זה מסתדר? זה מה שאנחנו רוצים ללמוד. זה השיגעון שיש לדוד.

עוד נקודה חשובה: למה שהחסידות קוראת אור ממלא, הרב קורא מאיר לכל. המצוות באות מכיוון שהקב"ה רוצה להאיר לנו ולשוחח איתנו.

סיפורים

בשביל להבין את כל המהלך הזה, צריך להבין מה זו ספרות. מדוע ר' נחמן היה עסוק בלספר סיפורים? האם אנשים לא הבינו אותו, אז הוא בחר בתור ברירת מחדל לספר סיפורים? או שלא. הוא רצה לבחור שפה חדשה. השפה של השכל לא טובה, אז צריך להחליף שפה. הנקודה היא שהשפה באה לתאר אמת.

לכאורה זו שאלה טובה: איך סיפור מתאר אמת? הרי סיפור זה בילוי, רומנטיקה.

אבל לא, ספרות היא תיאור אמת. ר' נחמן רצה ליצור את האמת מחדש. זה לא רק במובן שהקב"ה עשה איזושהי יצירה וזה לא יצא כל כך מוצלח, אז הוא מחזיר אותה למוסך ועושה ריקול. אלא צריך לשנות את הכל, מכיוון שהכל כאן אשליה, הכל אחיזת עינים. זה מאוד בולט אחרי מלחמת העולם הראשונה והשניה, שלא ניתן להאמין יותר לתרבות האנושית.

גם בהסבר שלנו בשיטה של הרב הנושא הוא הספרות. השכל לא מסוגל להבין איך הקב"ה בעצמו ממלא את העולמים. אבל הספרות כן יכולה לתאר תופעה כזו, מכיוון שהספרות מתארת חיים. הפרדוקס הוא בעיה של השכל, אבל בחיים יש הרבה ביטויים ודברים משונים. אחד הדברים המשונים שיש בחיים, הוא שהקב"ה ממלא את העולמות. זה שיגעון, אבל זה גם מצב מאוד נורמאלי. על תופעה כזו מיוחדת דוד אומר שירה. זו שירה על הדברים מצד עצמם, איך שהמציאות מצד עצמה נראית, לא איך שאנחנו בתודעת הקטנות שלנו רואים אותה. לכן רוממנו מכל לשון, הכוונה אפילו מעל לשון הקודש, כיוון שאנחנו צריכים שפה שיכולה לתאר משהו אחר.

ר' נחמן היה צורך סיפורים, אגדות עמים, פוליטיקה, וענייני היום, הוא ייחס לדברים האלו חשיבות מכיוון שהוא רצה לתקן את העולם. דרך הסיפור הוא רצה לתקן את העולם, לשנות את הסיפור של הקב"ה. אבל הסיפור אצלו הוא סיפור יהודי, ולא סיפור ישראלי. סיפור יהודי הוא סיפור של שפת הקודש, שהיא שפה של פיוט. הסיפור הישראלי הוא סיפור מדיני, חקלאי, צבאי, סיפור של עם שיושב בארץ. את הסיפור הישראלי אנחנו רוצים להסביר.

עם כל הכבוד לקפקא, ולכל הסופרים האחרים שהזכרנו, הם וודאי מתארים משהו אמיתי, אבל זו החוויה האישית שלהם, הם לא מתארים את היכלו של מלך. היכלו של מלך בנוי אחרת.

מציאות וחיים

הזכרנו בפעם שעברה את דיקארט.²⁰ אנשים קוראים את הדברים שלו כאילו הוא ספקן. אבל הוא לא ספקן, הוא פשוט מצביע על שלוש מדרגות וודאות. המדרגה הראשונה היא המשפט הכי וודאי שיש, ממנו מגיעים למשפט השני ומשם לשלישי. המשפט הכי וודאי הוא, שיש סובייקט, שהוא חושב.²¹ מכיוון שזה הדבר היחיד שלא מוטל בספק – אני חי, אני חושב ואני מדבר. מלבד היותי חושב, אני מטיל ספק בכל דבר, לכן הדבר היחיד הוודאי הוא שיש פה מישהו חי שמטיל ספק. זה ברור. וזה נקרא חיים.

הוודאות שאנחנו מדברים עליה, היא לא וודאות לוגית, אלא וודאות קיומית.

נושא נוסף שהתחלנו לראות הוא המושג 'חיים'. חיים זה לא אנרגיה קוסמית, אלא זה סובייקט. חיים הם מי שמרגיש וחושב ומודע לעצמו. וכשיש מישהו חי, הוא יכול לקבל את החסד האלוקי. ההבנה של הנקודה הזו, היא המהפכה היסודית שצריך לעשות כל אדם שרוצה להבין בפנימיות. מי שלא יודע לעשות את המעבר הזה, תמיד חי בעולם הרציונאלי של המתמטיקה והפיזיקה, וממילא יש לו בעיה עם העולם הפנימי. בשביל לפגוש את העולם הפנימי, צריך לצלול פנימה. פנימיות היא כשהאור נמצא בתוכנו, ורק שם נמצאת האמת. זוהי המהפכה הקופרניקאית השנייה, שהדבר הכי מהותי שיש הוא האני החושב.

הרב כותב²² שלא לקאנט נשוב, בגלל שהוא היה עובד עבודה זרה, אלילי. אבל את הנקודה שהוא כביכול חידש, תמיד ידענו, שהכל מתחיל מההכרה הסובייקטיבית יחוסית – זה דבר ברור, זו המלכות, זו כנסת ישראל, זה הביטוי 'זאת',²³ הלבנה, השכינה. עם הנקודה הזו חכמי הרגש מתחילים, הסובייקט, החיים. לא ניתן להשיג את השכינה במקום אחר.

פעם אמר לי אדם שיש לו מרכז גדול לחזרה בתשובה, שכדי למשוך אנשים לבוא, אי אפשר להתחיל עם הרב, לכן הם מתחילים עם ימימה, מכיוון שמה שמדבר אל האנשים זו הפרטיות שלהם, הם צריכים חוויות. ואילו הרב הוא לא מתאים, הוא כללי. שאלתי לכוונתו, והוא ענה שהרב מדבר על הקיבוץ, על הכלל.

²⁰ המחשבה משמאל לימין (אורות הקודש א, עמ' ט), שהיא המחשבה שאיתה העני נכנס פנימה לתוך בעל הבית, היא מתחילה מהחול, אין לה בעיה עם החול.

²¹ הוא דיבר על חושב, אבל אפשר להוסיף עוד גוונים: מרגיש, מדמייך.

²² אגרות ראייה א, עמ' מז-מח, (אג' מד).

²³ עיין שם. 'בזאת אני בוטח', 'בזאת יבוא אהרון אל הקודש'.

הדברים שהאיש הזה אומר הם מגושמים, זה כמו להשתחוות לחוויות שלי, לשכל שלי, למעשי ידי. האיש הזה כביכול אמון על הסברת תורת הרב, והוא אומר שהוא לא יכול להתחיל משם, כיון אף אחד לא מדבר היום על כלל. אף אחד לא ילך היום לקיבוץ. אנשים ילכו, לתסביכים שלהם, לחוויות שהם חווים, לכן משם הוא מתחיל.

האיש הזה פרימיטיבי, הוא לא מבין את הנקודה שאמרנו, שלא ניתן לדבר על שום דבר בלי הסובייקט, בלי הפרטיות. שאין לנו מפגש שום עם היש, שאין לנו מפגש עם האמת, אלא רק במקום אחד, בחיים. מכיוון שהחיים הם המציאות.

כל עוד שמדינת ישראל ומשרד החינוך, מייקרים את מי שיש לו חמש יחידות מתמטיקה ופיזיקה, או ביולוגיה ועוד, ואילו הספרות נחשבת מקצוע לאנשים רפויי שכל. על פילוסופיה בכלל אין מה לדבר. כל עוד שזה המצב, אנשים לא מבינים כלום, בגלל שהם חיים בכמות, בגשמי, בחיצוני. לכן הדברים של דיקארט כל כך נפלאים. אצלו הפיזיקה והמתמטיקה הם רק ברמת הוודאות השלישית, הכי נמוכה. בגלל שהם רק כלים ואמצעים, ואין לנו וודאות לגבי הנכונות של הכלי. נכון שאפשר להגיע בעזרתם לירח, אבל ביחס לחיים זה קליפת השום. החיים נמצאים באמת.

חסד

מציאות כל הדברים הנפלאים בעולם, לפי מה שהורונו חז"ל בחכמתם האלוהית, המה דברים חיים. וכך היא המידה, שהרי יסוד הבריאה הוא לקבל אור ה' וטובו, ומי יכול לקבל חסד וטוב הלא רק החיים, היודעים את מציאותם ומרגישים את טובם. (עין איה ברכות, פרק שביעי, ג).

הרב אומר שהעולם הוא עולם של חסד. אבל מה טעם לעולם חסד, אם אין מי שמרגיש, אם אין מי שמודע ומבין? חסד הוא רק לחי שמרגיש ומבין. לכן ברור ששפת הדיבור של העולם, שפת היש, שפת האובייקטיבית, שפת הריאליה – היא החיים, הסובייקט. לכן וודאי שהרב הוא פרטי. מה הרב היה עיתונאי? קיבוצניק? הוא גם לא התעסק בתקשורת ולא במדע. הוא התעסק רק בדבר אחד, בעבודת ה', בלפגוש את הקב"ה. איזו חוויה חווה דוד המלך כל לילה בחצות, כשהרוח הצפונית הייתה מנגנת בכינור שלו? מה הוא חווה, חווה כללית? כתוב על ישי שהוא תמיד היה עם אוכלוסין²⁴, אז מה הכוונה, שתמיד הלכו איתו שישים ריבוא מישראל, בשירותים, במקלחת, כשהוא ישן, בגלל שהוא היה אדם כללי?

²⁴ ברכות, דף נח, עמוד ב.

כל הגישה הזו היא חוסר הבנה של איך הרב מדבר. הרב מדבר רק על הפרט, אין כלל. כלל זה המון פרטים שמחבקים את עצמם, אבל הם לא קיימים. מה שיש זו כללות, מלכות ה', אלו וודאי קיימים. אבל הכל מתחיל בפרט, באני החושב, אני המרגיש, אני המבין, אני המודע.

זה קצת כמו להגיד שללכת להצגה טובה של שייקספיר, זה בילוי אישי. אדם שעבד קשה כל היום במשרד הייטק, בסוף היום הוא הולך עם אישתו לחוות איזו חוויה. אבל זה לא כך, כשאדם הולך להצגה של שייקספיר, הוא נפגש עם תופעה אוניברסלית.

באורות התשובה הרב אומר שקודם כל אדם צריך לחזור לעצמו. רק אחרי שהוא חוזר לעצמו הוא יכול לדבר על דברים אחרים.²⁵

הפלא

'מציאות כל הדברים הנפלאים'. מהי המציאות של הדבר? המציאות של הדבר היא לא החומר. למרות שאצל האדמו"ר האמצעי זה כן החומר. הוא שואל מה יצר את הגוף, הרי לא יכול להיות שהרוח יצרה את הגוף, כיוון שהם שתי תופעות שונות. לכן הוא מגיע למסקנה שהקב"ה יצר את הגוף על ידי דילוג. כלומר, כל שאר הדברים נוצרו על ידי עילה ועלול, אבל הגוף הוא משהו אחר, אותו הקב"ה בעצמו יצר.

גם אצל הלשם יש משהו שהקב"ה בעצמו עשה, אבל זה לא החומר והגוף. מה שהקב"ה עשה בעצמו, לבד, הם החיה והיחידה. אחר כך פמליה של מעלה לוקחת את הדברים האלו ועושה מהם יצירת מופת על ידי עילה ועלול. המושג 'מציאות' הוא מה שהקב"ה בעצמו עשה, בלי עילה ועלול. באגרת מד, המציאות היא ההווה, התנועה מאפס ליש. זוהי שירת המציאות,²⁶ אחר כך באות גם שירת החיים ושירת הווה, הם כבר משהו אחר, הם כלים. אבל שירת המציאות היא בלי כלים, היא הקיומיות.

התארים המתייחסים

המציאות שהרב מדבר עליה כאן, היא של דברים נפלאים. 'נפלא' הוא מושג שקשור להופעה של החזיון. החזיון מופיע בשלוש מדרגות: בתארים שמתייחסים אלינו, בהופעה שלו מצד עצמו, והוא עצמו. אלו שלוש מדרגות של פלא.

²⁵ אורות התשובה, פרק טו, י; פרק טז, יא.

²⁶ אורות האמונה, עמ' 66. שמונה קבצים, קובץ א, קסה.

נפלא הכוונה שזה תמיד קשור לסוד, וגם משהו מופלא שאני לא מבין אותו. אלו שתי משמעויות, גם משהו פלאי וגם משהו שאני לא מבין.

הסברנו מהם התארים שמתייחסים אלינו. אם נחפש את הערגה, לא צריך ללכת לחסידות ולחפש אותה בתפילה, הקב"ה נמצא ומדבר איתנו דרך התארים שמתייחסים אלינו.

שלושת האירועים הגדולים שהיו במאה השנים האחרונות: החזרה של עם ישראל לארצו, הקץ המגולה, ומלחמת העולם הראשונה והשניה עם השואה בתוכה. אלו אופנים בהם הקב"ה מזעזע את אמות הסיפין של התודעה שלנו, כל זה בא כדי לפתוח לנו פתח להבין מהי תורתו של משיח. להכין אותנו לתופעה הזו, לשיגעון, לאורות שאין להם כלים. אלו תופעות של הנוכחות של הקב"ה במציאות. כשהקב"ה נוכח במציאות שלו, זה מאוד מכאיב, בגלל שזה דורש מאיתנו להבין. הוא משוחח איתנו, הוא רוצה שנגדל.

זה הכוח של הבינה, הבינה פעולת בנו על ידי פלא, ככל שהאורות יותר מופלאים הם יותר מכאיבים, הם באים עם יותר שאלות. אחד הביטויים של הרב הם שזה 'שורט את הנפש'.²⁷ הייתה שם שאלה שהצליחה להטריף את הדעת לכל בתי המדרש שהיו שם, בגלל שאנשים לא ידעו מה לענות, עד שבא אליהו הנביא וענה תשובה. אליהו הוא הסוד. הכאב של השאלה פתח את הדרך להופעה של הסוד. גם על גניזת קהלת,²⁸ הרב מסביר שחכמים רצו לגנוז אותו בגלל שיש בו משהו עתידני, איזשהו סוד, והדבר הזה גורם לכאב. כל הכאבים האלו נקראים פליאות. פליאה היא תמיד קשורה באיזשהו סוד.

דברים נפעלים

במהדורה החדשה במקום 'מציאות כל הדברים הנפלאים' כתבו 'הנפעלים'. לי זה פחות מסתדר, בגלל שדבר שהוא נפעל, הוא קשור לפמליה של מעלה, לעילה ועלול, סיבה ומסובב. ואילו הנפלא לא קשור לסיבה ומסובב, הוא קשור לנוכחות של הקב"ה, שהיא מעבר לסיבה ומסובב. דברים נפעלים הם לדוגמא: כוח המשיכה של כדור הארץ, כוח המשיכה שהשמש מושכת את כדור הארץ, הכוח הצנטריפוגלי של כדור הארץ ששומר אותנו שלא נמערך. האם הכוחות האלו חייבים להיות חיים? יכול להיות שכן, אבל צריך להסביר את זה, כיוון שזה נראה משהו דומם לגמרי, משהו שמתואר בנוסחאות מתמטיות ולא בספרות. אפשר להפוך גם את זה לדמות חיה, אתם יודעים, יש מלאך שנקרא סינדלפון, הוא המלאך של עולם העשיה. אז אולי הכוונה אליו וכך גם הכוחות

²⁷ עין איה שבת, פרק ראשון, נט.

²⁸ עין איה שבת, פרק שני, פט-צ. מקור נוסף בעין איה שבת, פרק שני, לד.

האלו נהפכים לדמות חיה. אבל אז זו ספרות וכבר לא מדע, וממילא זה כבר לא דברים נפעלים. לכן אני חושב שיותר מתאים נפלאים מאשר נפעלים. אבל אפשר גם אחרת.

טוב ה'

צריך להתייחס ברצינות לנושא הזה. הרב אומר שמציאות כל הדברים הנפלאים זה חיים, זה דבר שצריך ממש להתבונן בו הרבה, זו מהפיכה מהותית – זה הפוך לגמרי מכל ההתקדמות האנושית כיום. כיום כל הכוחות הנפשיים מוסברים על ידי המוח, על ידי כימיה וחשמל. זה רק עניין של זמן עד שנוכל להבין כמה כימיה וחשמל צריך בשביל רגש אהבה. אפשר להבין שכנגד זה דיקארט מוחה, הוא אומר שגם הפיזיקה והמתמטיקה הם חסרי משמעות, חסרי וודאות. גם אם תוכיחו בנוסחאות מחשב את הנכונות של המדע, זה לא יעזור, כיוון שגם את המחשב אפשר להטיל בספק. יש רק דבר אחד שלא ניתן להטיל בספק – את החיים שלי. ומשם אדם פותח את המסע שלו לפגוש את היש. לכן הדברים שהרב כותב כאן כל כך מהותיים.

יש משוררת שאומרת שאדם הוא הומר דיפרנציאל ואיש של לבורטרי²⁹. היא נחשבת לאחת מגדולי המשוררים בארץ, אבל זו התרבות המפא"יניקית, שעד היום כולם חניכים שלה. לפי התפיסה הזו, רק מעבדה יכולה להסביר מה זו אמת. האם מעבדה יכולה להסביר מה זו אהבה? מה זה חיים? היא לא. היא יכולה רק לתאר תופעות לוואי של התופעה הזו, אבל לא את התופעה עצמה.

ר' נחמן חשב שכאשר הוא מתעסק בסיפורים, לוקח סיפורי אגדות של עמים, על ידי זה הוא עושה משהו ביש. אבל זה רק סיפורים, פולקלור, איך זה קשור לאמת? אבל לא. שם האמת נמצאת. לכן הנושא הזה כל כך מהותי. מי שלא מבין את זה שלא ילמד קבלה. לכן מי שהולך להסביר את הרב כקיבוצניק, או כאולטרה קיבוצניק, או כאיש של צבא, אדם כזה לא מבין כלום, כיוון שהכל מתחיל בחיים, בפלא. הפלא הוא משהו פנימי.

על כן, אין מדרגה היותר נמוכה בכל המציאות, שרק אפשר להתכנס

שמה כח של חיים, שלא יהיה נמצא, כי "חסד ה' מלאה הארץ".

הרי הדומם לא יכול להשיג את אור ה' וטובו. אז לכאורה היה מיותר לעשות את היקום, תחשבו כמה חומר יש ביקום הזה. זה מיותר, מכיוון שהיקום לא מבין כלום, הוא סתם

²⁹ Laboratory (מעבדה). לאה גולדברג ב'יומני לאה גולדברג'. דיפרנציאל הכוונה לאיש של קטעים, ולבורטרי הכוונה שאין לו עולם רגשי.

פלנטה באיזושהי גלקסיה שכוחה. מה הטעם לעשות כוכב שאין לו תודעה, אין לזה שום משמעות. לכן אולי באמת הכוונה לסינדלפון, המלאך של עולם העשייה, הוא יכול להכיר את טוב ה'. אבל בכל מקרה זה ספרות, זה לא מדע.

הכוחות הרעים

ולא די בכוחות הפועלים טוב, כי אם גם הכוחות הרעים כיון שלכלל הבריאה המה נצרכים, על כן גם להם ישנם כוחות ובריות פועלים על ידי חייהם, כדי שאפילו על ידי החלק הרע שבמציאות, שבא להשלים את הטוב ולשכללו, גם כן תמצא מקום מדת החסד העליונה להשביע מטובה.

איך אנחנו מתבוננים על מלחמת העולם הראשונה והשנייה? האם המסקנה היא שצריך פוליטיקלי קורקט, או שצריך להסביר הכל על פי פיזיקה ומתמטיקה – זו טעות גדולה. נכון שיש בעולם רע, אבל הרע הוא דבר חי. התרבות הגרמנית היא אומנם תרבות רעה, אבל היא תרבות, היא מציאות. ולכן יכול להיות שהיא פותחת פתח אמיתי למציאות, יותר מאשר כל הלבורטרי שיש בעולם. נכון, זה נורא ואיום, זה שטן, אבל צריך לדעת שהוא שטן ולא להגיד שהוא כימיה וחשמל.

מי שמסביר את כל המציאות בכימיה וחשמל, הוא מסרס אותה במקום להתמודד. זה כמו להכחיש ולהדחיק. ישנם עומקים, העומקים האלו יכולים להיות שטניים, אבל השטן הוא דבר חי. השטן לא חייב להופיע עם גרזן וקלשון, הוא יכול להופיע בצורה יפה, תרבותית, כמו היידיגר וכמו וגנר. בשטן יש יופי מושך מאוד, לא סתם אנשים נמשכים אחריו. זה מה שהרב אומר כאן, שגם הרע הוא חיים. וחיים הם חסד אלוקי.

הנושא כאן הוא הספרות, זה החיים, בחיים מתחוללת הדרמה של העולם. נכון, בחיים יש גם רע, יש שטן, והשטן הוא קשה, ויש גם תופעות של בדידות וכישלון. אנחנו עדיין לא מדברים על המהות של המדע הספרותי, נדבר על זה בפעם אחרת.

השקפה חיצונית

נעבור לראות מקור נוסף שירחיב לנו קצת את המושג חיים:

אמר רבי יוחנן, כל המברך על כוס מלא נותנין לו נחלה בלי מצרים.
 ההשקפה החיצונית של הדרך הנאותה לאדם החפץ בחיים לפי מובנם האמיתי, הוא להיות מסתפק רק במוכרח לו וירחיק מאתו אהבת

המותרות. (עין איה ברכות, פרק שביעי, מה).

המושג 'השקפה חיצונית' הוא לא משהו שנמצא מחוץ לעולם התורה, אלא זו השקפה של תורה, השקפה של מוסר וערכיות. השקפה חיצונית היא ההשקפה של הקודש הרגיל.³⁰ זו בעצם היהדות של חוץ לארץ, שככה היא מסבירה את עצמה, שיש בה את חוויית הנטישה, וחוויית האובדן, לכן היא מבחוץ.

'אדם החפץ בחיים', הוא אדם שרוצה לפגוש את הקב"ה, שרוצה לפגוש את היש, כיוון שדרך החיים פוגשים את היש. אבל ההשקפה החיצונית אומרת שמי שחפץ בחיים צריך להסתפק רק במוכרח לו, ולהתרחק מאהבת המותרות. למה? מכיוון שהחיים שאנחנו מכירים, הם חיים מבחוץ. אדם שנמצא מבחוץ, צריך להסתפק רק במוכרח לו, עדיף שתהיה לו כותונת משיהיה לו ארמון של מלך.

הרחבת החיים

אמנם אהבת הרחבת החיים היא נטועה בנפש האדם, ובודאי לא לחנם נחקקה מיוצר רוח האדם בקרבו תכונה כזו בנפש האדם.

זו שאלה קצת מוזרה. אז מה אם אדם רוצה להרחיב את החיים? זה יצר הרע. ואם תגיד שאהבת הרחבת החיים היא נטועה בנפש האדם – אז תקטול אותה. איזה מין רציונל זה? אבל הרב אומר אחרת, הוא אומר שאם יש לאדם את התכונה הזו, סימן שהקב"ה רצה אותה.

... הכוס המלא יורה אמנם על השביעה של המותרות וההרחבה היתירה, אבל בהיותו משתמש בו לברכת ה' לצד המעשה, לעשות הטוב והישר, שעל זה תעיר הברכה על כוס מלא, ללמד לאהוב את החיים עם הרחבתם אמנם לתכלית המעלה והטוב שהוא ברכת ה'.

הרב מסביר שבלהה קשורה להרחבת המותרות.³¹ הרחבת המותרות היא הרחבת חיי החול, המותרות שיש בחיים. הרב לא מדבר כאן רק על מי שהוא צדיק, אלא על מי שחפץ להיות צדיק. יש מוסר ותבונה שצריכים לבחור מתי זה טוב ומתי זה לא טוב. אבל העיקרון הוא שאדם אוהב את החיים. ולא רק שבחיים הוא פוגש את הקב"ה, אלא בהרחבת החיים הוא פוגש אותו עוד יותר.

³⁰ יש הרבה מקורות מהם משמע ש'השקפה חיצונית' היא הקודש הרגיל. עיין למשל באורות הקודש א, עמ' צו-צח; עין איה ברכות, פרק חמישי, קח.

³¹ עין איה שבת, פרק תשיעי, מו.